

УДК 351:336.221.26

В. В. Нонік,
професор з науково-педагогічної роботи, юридичних та соціальних питань,
Житомирський державний технологічний університет

ВЕКТОРНА СПРЯМОВАНІСТЬ ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ЗМІН У ПРОЦЕСАХ ФУНКЦІОНУВАННЯ СУБ'ЄКТНОГО СКЛАДУ МЕХАНІЗМУ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ

V. Nonik,
Vice-Rector for Scientific and Pedagogical Work legal and social issues, Zhytomyr State Technological University

VECTOR DIRECTORY OF TRANSFORMAL CHANGES OF SUBJECTIVE COMPOSITION OF THE MECHANISM OF INFLUENCE OF CORRUPTION

Розкрито принципи та механізми забезпечення реалізації концептуальних заходів протидії корупції; визначено місце та роль засобів масової інформації у процесах реалізації державної антикорупційної політики; окреслено місце та роль підприємницьких структур як інституцій громадянського суспільства у процесах реалізації державної антикорупційної політики; представлено комплексне бачення трансформаційних змін у діяльності інститутів громадянського суспільства в напрямі запобігання корупції, а також посилення їх впливу на органи влади і на законодавчий процес.

The destructive influence of corruption on the development of the economic, social and political system of the country is determined; outlined general causes of corruption; it is proved that the impact of corruption on the economy depends on the legal and institutional framework of the country, and on the quality of governance and political regime and poses a threat to the stability and security of society, the economic well-being of the population, and undermines its democratic institutions and values in society. To reveal the principles and mechanisms for ensuring the implementation of conceptual measures against corruption; to determine the place and role of the mass media in the processes of implementation of the state anti-corruption policy; to determine the place and role of the sphere of entrepreneurship as an institution of civil society in the processes of implementation of the state anti-corruption policy; to provide a comprehensive vision of transformational changes in the activities of civil society institutions in the prevention of corruption, as well as strengthening their influence on the authorities and on the legislative process.

The necessity of legislative consolidation of principles of interaction of non-profit organizations and authorities on the basis of social partnership is proved; expanding the agenda of the social dialogue; ensuring the formation of conditions for increasing social cohesion at different levels of the hierarchical structure of society; establishment of centers of civic education; explaining the essence of modern democracy and educating citizens in the spirit of its basic values and principles.

It is determined that it is very important to correctly assess the state of civil society and its anti-corruption potential in developing a strategy for combating corruption. Involving civil society in developing a strategy for such a struggle will fill the process of rebirth with a new impetus and provide incentives for further development.

Ключові слова: механізм протидії корупції, державна антикорупційна політика, заходи протидії корупції інституції, громадянське суспільство, сфера підприємництва, засоби масової інформації.

Key words: the mechanism of counteraction to corruption, state anti-corruption policy, measures against corruption of the institution, civil society, sphere of entrepreneurship, mass media.

ВСТУП

Проблема корупції на сьогодні існує практично в кожній державі і становить загрозу як для країн зі сталою економікою, так і для країн, що переживають економічну кризу. Корупція стає серйозним стримувальним чинником, що значно уповільнює соціальні, економічні й політичні трансформації та перешкоджає досягненню мети сталого розвитку, впровадженню європейських стандартів життя та виходу на провідні позиції у світі. Також корупційні прояви виступають антагонізмом правової та демократичної держави, унеможливають реалізацію принципу пріоритету прав людини і громадяни-

на, згубно впливають на духовну складову соціуму, посилюють ідеологічну кризу, вражають життєво важливі інститути суспільства, одним із яких, безперечно, є державна служба, а дії корупціонерів завдають нищівного удару системі стимулювання ефективного використання людського потенціалу нації.

Проблема запобігання та протидії корупції знайшла своє відображення в доробках багатьох науковців у сфері державного управління: В.Б. Авер'янова, В.Д. Бакуменка, М.М. Білінської, Н.А. Липовської, В.І. Лугового, А.М. Михненка, Н.Р. Нижник, О.Ю. Оболенського, В.М. Олуйка, А.П. Рачинського, С.М. Серьо-

гіна, С.С. Сербогіна, А.С. Сіцінського, С.К. Хаджирадєвої. Окремі соціальні аспекти запобігання і протидії корупції в Україні висвітлені у працях В.М. Безчасного, О.В. Воцеховського, Л.М. Горілик, М.В. Грищука, М.І. Мельника, Є.В. Невмержицького. Формування та розвиток національної ідеї та виховання ідеології громадянина у контексті запобігання і протидії корупції стали предметом дослідження Т.В. Безверхої, В.В. Лолі; формування ціннісних орієнтацій українського суспільства — Е.С. Молдован, Н.Г. Сорокіної. Але пошук шляхів розв'язання проблем створення та застосування засобів запобігання і протидії корупції з акцентами на врахуванні особливостей морально-ідеологічних засобів впливу не втрачає актуальності. Наведене зумовлює необхідність дослідження трансформаційних змін у функціонуванні суб'єктного складу механізму протидії корупції як базових елементів державної антикорупційної політики та фундаменту для розвитку громадянського суспільства.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Розглянути з точки зору векторної спрямованості трансформаційні зміни у функціонуванні суб'єктного складу механізму протидії корупції як базових елементів державної антикорупційної політики.

РЕЗУЛЬТАТИ

Корупція в Україні має всі ознаки системного явища, яке справляє суттєвий вплив на життєдіяльність як суспільства, так і держави в цілому. На сьогоднішньому етапі еволюції країни, в сучасних реаліях виникає питання про спроможність держави самостійно здійснювати свої функції на якісному рівні. На жаль, слід констатувати, що діяльність державних органів у сфері боротьби з корупцією має імітаційний та несистемний характер, що спричинює її низьку ефективність. Головною причиною імітаційного характеру антикорупційного спротиву є відсутність у суспільстві чіткого та несуперечливого ставлення до корупції як на рівні сприйняття (оцінок), так і реальної поведінки.

Корупцію повністю викоринити неможливо. Цього можна досягти лише при такому устрою суспільства, який не передбачає делегування владних повноважень. Боротьба проти корупційних проявів є частиною ширшої боротьби заради створення ефективного, чесної і дієвої системи управління. Реформатори повинні спрямувати зусилля не стільки на протистояння корупції як такої, скільки на усунення її негативного впливу на суспільство в цілому. Тому мета механізму боротьби з корупцією полягає в підвищенні рівня ефективності та дієвості системи управління в державному і недержавному секторах.

Щоб зрозуміти й оцінити можливості боротьби з корупцією в Україні, необхідно проаналізувати можливу участь у вирішенні цієї проблеми основних суб'єктів механізму протидії корупції: органів влади, ключових компонентів громадянського суспільства — підприємницьких структур, незалежних засобів масової інформації, громадських інститутів і суспільства загалом.

Не дивно, що в тій складній ситуації, яка склалася в Україні, всі суб'єкти несуть у собі позитивні і негативні сторони в боротьбі з корупцією.

Провідним принципом усієї антикорупційної політики має бути постійне підвищення ризиків та вартості втрат за-

лучених до корупції державних посадовців, представників бізнесу і громадян. В іншому разі корупція сприйматиметься в суспільстві як малоризикована і високодохідна діяльність у тому сенсі, що саме корупційні відносини дозволяють надійно і швидко вирішувати проблеми. Протидія корупції за допомогою заборони відповідних дій або великих штрафів за їх здійснення, включаючи зміну правових норм, є і буде малоефективною з огляду на можливості обходу заборон, невиконання цих правових норм або їх використання в особистих або корпоративних інтересах, тобто у корупційних цілях.

Заходи впливу на основних суб'єктів механізму протидії корупції повинні реалізовуватися із врахуванням таких основоположних принципів: законності; гласності та прозорості; пріоритетності служіння державі; всеохопності; перманентності; колегіальності в усіх випадках ухвалення життєво важливих для населення рішень; цілеспрямованості; наукової обґрунтованості; економічної доцільності; превентивності; цільового використання видатків із бюджетів усіх рівнів на реалізацію антикорупційних заходів та відповідальності за їх використання; формування коаліцій громадянського суспільства, бізнесу та уряду для протидії корупції; партнерства у відносинах між державними, некомерційними і суспільними структурами в протидії корупції; відкритості та доступності інформації про реалізацію антикорупційних заходів та про діяльність суб'єктів, які їх реалізують; дотримання векторів консолідації українського суспільства та євроінтеграції держави; патріотизму та детермінації національних інтересів; відповідності пріоритетних напрямів державних антикорупційних заходів національній безпеці.

Кожен з наведених принципів буде дієвим тільки в системі з іншими. У їх комплексній дії створюються умови високоризиковості корупційної діяльності. В іншому разі корупція сприйматиметься в суспільстві як малоризикована і високодохідна діяльність, що дає змогу надійно і швидко вирішувати проблеми.

У межах тематичного вектора статті варто визначити механізми, впровадження яких приводять комплекс антикорупційних заходів до певної системи. На думку Е.С. Молдован, механізмами забезпечення реалізації концептуальних заходів протидії корупції у практичній площині є такі [5, с. 273].

1. Політичний — наявність політичної волі до запобігання і протидії корупції усіма можливими демократичними заходами, в тому числі, морально-ідеологічними; формування та реалізація чіткої державної антикорупційної політики; об'єднання та компромісна співпраця щодо питання запобігання і протидії корупції усіх політичних сил.

2. Економічний — обов'язкове врахування щорічних видатків на фінансування антикорупційних заходів із Державного та місцевих бюджетів; залучення коштів від вітчизняних та міжнародних донорських громадських організацій шляхом підготовки профільних проектів.

3. Нормативно-правовий — підготовка та прийняття Верховною Радою України, центральними органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування в межах їх компетенції нормативно-правових актів антикорупційного характеру та таких, мета і зміст яких співзвучні із програмними.

4. Організаційний — Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України формують законодавче та нормативно-правове забезпечення реалізації антикорупційних заходів;

центральні органи виконавчої влади в межах своїх повноважень забезпечують виконання законодавчих та нормативно-правових актів, спрямованих на реалізацію програмних морально-ідеологічних антикорупційних заходів; інші органи виконавчої влади, місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування забезпечують досягнення тактичних цілей (пріоритетних антикорупційних завдань).

5. Кадровий — залучення фахівців у сферах юриспруденції, педагогіки, психології, соціології, PR-технологій, маркетингу, політології, державного управління та місцевого самоврядування тощо.

Запорукою успіху досягнення результатів застосування заходів протидії корупції є поточний та підсумковий двосторонній — державний та громадський — контроль. Кризу призму окреслених принципів і механізмів дієвість державного та громадського контролю може бути досягнута шляхом постійного інформування громадськості через засоби масової інформації (ЗМІ). Це сприятиме не лише дотриманню окреслених принципів, а й формуванню підвалин громадянського суспільства.

Постійне інформування громадян про хід реалізації заходів поступово вкарбує у суспільній свідомості їх актуальність та необхідність та забезпечить становлення уявлення кожного громадянина про його особисту причетність до змін, які відбуваються в державі [5, с. 275].

ЗМІ є одним з головних суб'єктів антикорупційної боротьби. Водночас ефективність їхньої діяльності досить сильно залежить від їх прозорості та незалежності.

Найважливіше завдання ЗМІ в суспільстві — прозоре інформування громадян, а також здатність та спроможність забезпечувати відкритий та видимий рух інформації. На сьогодні в Україні, в умовах економічної і соціальної кризи, роль ЗМІ як гарантів політичної і соціальної стабільності та як каналів представлення суспільних інтересів значно підвищується.

ЗМІ необхідні розвиненому демократичному суспільству як самостійна сила, автономна від держави, адже тільки в такому разі вони здатні виконувати свої функції. Потужний вплив на громадську свідомість та здатність формувати погляди на ті чи інші проблеми надали ЗМІ статус "четвертої влади" (поряд з існуючими в демократичних державах трьома гілками влади — законодавчою, виконавчою і судовою). Парадокс полягає в тому, що інформаційна безпека демократичної держави полягає у відсутності контролю над ЗМІ, у якомога повнішому інформуванні населення про всі явища внутрішнього і зовнішнього життя. Лише свобода забезпечує функціонування ЗМІ як "четвертої влади" Демократичне суспільство зацікавлене в перетворенні ЗМІ на "четверту владу як одному з факторів політичної і соціальної стабільності" [2, с. 42].

Вкрай актуальним стає необхідність "успішної" трансляції інформації, за якої кінцевий отримувач інформації залишався впевненим і мав підстави повною мірою довіряти джерелу повідомлення: за яких умов отримана інформація, що транслюється, як обробляється, з якими мотивами та в якому вигляді, з якими акцентами подається в матеріалі.

У світовій практиці вважається, що прозорість ЗМІ — запорука інформаційного суверенітету. На жаль, на сьогодні в Україні проблема прозорості ЗМІ є очевидною як для міжнародних експертів, так і для пересічних українців, які втрачають довіру до інформаційних джерел. Десять років тому, ще у 2008 р. європейські експерти визначили, у чому

вітчизняні медіа не відповідають західним стандартам, і розробили проект, який це відставання був покликаний скоротити. Так у межах проекту "Сприяння європейським стандартам в українському медійному середовищі" було представлено комплекс заходів, спрямованих на трансформацію українських медіа за трьома основними напрямками: медіа-законодавство, журналістська етика і комунікація між ЗМІ, громадськими організаціями та органами влади на місцях. Проте і досі окреслені проблеми є актуальними та не знайшли гідного шляху вирішення.

Розглянемо детальніше ці напрями. Так, у 2018 р. виповнюється 23 роки від того часу, як розпочалися розмови та перші спроби створення Інформаційного кодексу України. Їх ініціювало в 1995 р. Національне агентство з питань інформатизації при Президентові України. З того часу Інформаційний кодекс став вічною темою наукових праць, отримуються державні нагороди та багатомільйонне бюджетне фінансування. Розпорядження "розробити" та "завершити розробку" проекту Інформаційного кодексу України протягом двох десятиліть містили численні постанови Верховної Ради України, послання Президента, програми та розпорядження Кабміну, рішення і накази Держкомтелерадіо, Держкомзв'язку, Мін'юсту, Державної ради з питань європейської і євроатлантичної інтеграції України та ін.

Передбачалося це і Законом "Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007—2015 роки" та "Стратегією розвитку інформаційного суспільства в Україні" від 2013 р. За цей час неодноразово переносилися строки виконання, у визначених Урядом органах державної влади перепризначалися нові відповідальні за розробку, але навіть проект документа так і не з'явився [1].

Наступний напрям — журналістська етика. Незважаючи на затвердження у 2013 р. Об'єднаного Кодексу етики українського журналіста, проблема журналістської етики залишається гострою для журналістики незалежної України. Зміст цього документа збігається зі світовими стандартами, такими як об'єктивність та правдивість висвітлення подій, незалежність від політичних чи комерційних уподобань, повага до приватного життя людини, представлення різних точок зору (збалансованість), відокремлення фактів від оцінок і коментарів тощо. Проте є чимало прикладів політичної заангажованості й залежності мас-медіа під певних політичних сил або власників, однобічного викладу матеріалу, маніпуляційних технологій, "джинси". Як наслідок, громадськість отримує неправдиву, неповну, викривлену інформацію, що суперечить багатьом міжнародним нормам.

Окрім цього, в українському медіа просторі наявне нехтування етичними і моральними принципами. Також вітчизняний ефір перенасичений низькосортними, програмами та серіалами переважно кримінального характеру тощо. Освітні, пізнавальні, історичні програми зникли з ефіру, так само як і дитячі програми. Етичні професійні стандарти вимагають від фахівця поєднання інтересів суспільства, редакційної групи та своїх власних. На жаль, у наш час суспільні цінності та цінність моралі як такої відступають перед матеріальними вигодами [6, с. 145].

Третій напрям — комунікація між ЗМІ, громадськими організаціями та органами влади на місцях — починає свою дію на рівні регіональної журналістики. Метою цього напрямку є сприяння діалогу між ЗМІ, місцевими та обласними адміністраціями (тобто владою) і суспільством.

В Україні достатньо підстав, щоб комунікація між органами влади, громадським сектором та ЗМІ відбувалася більш інтенсивно, демократично і прозоро. До того ж епоха реформування економіки, вибір цивілізаційного шляху розвитку держави вимагають від влади чітких, зрозумілих та оперативних дій і пояснень. Саме від зрозумілості логіки та результатів дій влади, від того, як вони доносяться й пояснюються людям, багато в чому залежить успіх влади та сприйняття її в суспільстві. Але досить часто громадські нічого не знає про діяльність влади, а влада не чує громадськості.

Тож слід констатувати наявність великої проблеми інформаційного забезпечення щодо реалізації політики держави — процеси спілкування, роз'яснення політики, дій уряду та влади в цілому є розмитими, несистематизованими, спонтанними та часто непрогнозованими щодо їх наслідків [4, с. 16].

Як наслідок недостатньої комунікації влади з громадськістю та ЗМІ останніми роками спостерігаємо негативну динаміку довіри до влади в цілому й окремих інститутів зокрема [7]. Про критичний рівень довіри до влади свідчать дані соціологічного дослідження Центру Разумкова "Ставлення громадян України до суспільних інститутів, електоральні орієнтації", що проведено у 2017 р.

Так, серед інститутів держави та суспільства найбільшу довіру громадян мають волонтерські організації (їм довіряють 66% опитаних), Церква (63,3%), Збройні Сили України (55,9%), Національна гвардія України (49%), добровольчий рух (територіальна оборона) (45,2%), Державна служба з надзвичайних ситуацій (45%) — кількість респондентів, які довіряють цим інститутам, на статистично значущому рівні перевищує число тих, хто їм не довіряє. Президенту України довіряють лише 22% опитаних, не довіряють — 71,9%, Уряду — відповідно 12,8% і 81,9%, Національному банку — відповідно 11,7% і 81,5%, Верховній Раді — відповідно 9% і 86,6%, прокуратурі — відповідно 9,5% і 83,3%, судам — відповідно 7% і 86,6%. Національному антикорупційному бюро України довіряють 21,3% опитаних, не довіряють — 64,8%. Довіру до державного апарату (чиновників) висловили 7,9% опитаних, не довіряють — 87%. Український низький рівень довіри мають також політичні партії (відповідно 8,6% і 83,5%), комерційні банки (відповідно 10,4% і 83,9%), засоби масової інформації Росії (відповідно 3,4% і 85,2%). Дії Президента України повністю підтримують 4,4% опитаних, підтримують окремі дії — 39,1%, не підтримують — 51,7%; дії Уряду — відповідно 2,4%, 29%, 61,9%; дії Прем'єр-міністра — відповідно 3,9%, 31,3% і 57,9%; Верховної Ради України — відповідно 1,9%, 25,2%, 67,5%; Голови Верховної Ради України — відповідно 2,7%, 25,1%, 62%, Національного банку України — 2,3%, 17,3%, 67,3% [7].

Наведені дані свідчать про розбалансованість системи політичної та управлінської комунікації інституцій влади, громадянського суспільства та ЗМІ. Вважаємо, що саме якість комунікаційних заходів, їх системність та прозорість, у тому числі через діяльність авторитетних і активних громадських рад, здатна суттєво послабити існуючу напруженість у суспільстві, сприятиме поверненню довіри громадян до державних інституцій та подоланню кризи легітимності влади.

З одного боку, ЗМІ висвітлюють, роблять відкритими суспільству її потаємні механізми, методично скорочуючи

тіньовий життєвий простір корупції і тим самим позбавляючи її сприятливих умов і факторів успішного розвитку. Шляхом виявлення, журналістського розслідування й оприлюднення фактів корупції ЗМІ дають суспільству надію на те, що все таємне стає явним і що покарання, щонайменше гласністю, невідворотне. Для повноцінної і всебічної боротьби з корупцією ЗМІ повинні отримати повну незалежність від усіх гілок влади, стати самостійною і сильною "четвертою владою".

З іншого боку, ділова еліта усвідомила, що політична рентабельність серйозних вкладень у ЗМІ може мати корисні економічні наслідки. В результаті ми є свідками боротьби між економічними групами за інформаційні канали (в широкому значенні цього слова). Неврегульованість юридичних та економічних відносин між журналістами і їх "господарями" спричинює значне поширення тіньових і навіть корупційних відносин у цій сфері. Унаслідок цього недержавні ЗМІ ризикують перетворитися з потужного важеля громадянського суспільства на інструмент боротьби між економічними і бюрократичними кланами.

З метою посилення ролі ЗМІ у боротьбі з корупцією необхідно при розробці національного законодавства врахувати такі положення:

- уповноважені органи із захисту прав людини та неурядові громадські організації повинні підтримувати тісні і міцні відносини із засобами масової інформації як з партнерами в боротьбі з корупцією;

- журналістські розслідування повинні заохочуватися;

- необхідні спеціальні підготовчі програми, щоб забезпечити журналістів навичками пошуку і розкриття незаконної діяльності;

- необхідні програми, що дозволяють людям висловлювати стурбованість і думки з питань боротьби з корупцією та незаконною діяльністю. Це дасть змогу заохотити участь громадян у плануванні, імплементації, оцінюванні програм, націлених на відновлення чесності;

- власники ЗМІ повинні боротися з корупцією у своєму оточенні і спонукати свої ЗМІ боротися з корупцією, організованою злочинністю, тероризмом та іншими проявами у суспільстві, що є загрозливими для його безпеки.

Далі розглянемо місце та роль підприємницьких структур як інституцій громадянського суспільства.

Так, український бізнес доцільно структурувати на три нерівних частини.

До першої відносяться основні промислово-фінансові групи та "великий бізнес", які у своїй більшості на етапі свого становлення розвивалися за рахунок доступу до адміністративних ресурсів.

В Україні розвиток великих бізнес-угруповань призвів до того, що нині вони перетворилися на реальних політичних акторів і мають, по-перше, реальну можливість впливати на хід політичних процесів, по-друге, від них багато в чому залежать перспективи демократизації держави і суспільства.

За рахунок того, що мотиваційним чинником діяльності великих бізнес-угруповань виступають економічні, політичні та інші інтереси окремих груп людей і конкретних осіб, які мають можливість вливати на виконавчу, законодавчу і судову гілки влади вони відіграють вагомий роль у процесах державотворення. Але поки ці групи запекло конкурують і до них додаються нові, Україні не загрожує повністю стати олігархічною державою.

Антикорупційні заходи стали останнім часом важливим засобом боротьби великих бізнес-угруповань. Функціонування на ринку за такими правилами виховує у них антагоністичні складові корпоративної культури перед використанням серйозних корупційних дій; допомагає виявляти корупціонерів у чиновницькому середовищі, обмежувати себе у використанні корупції в методах досягнення успіху в бізнесі; працює на антикорупційні зусилля влади.

З іншого боку, "брудні елементи" боротьби великих бізнес-угруповань, які вражають один одного викидами компромату, можуть призвести до загибелі потужних фінансових імперій, прояву "ефекту бумеранга", коли жертвою стає той, хто перший піднімає зброю, краху чиновницьких кар'єр. Чорний піар та брудні технології в умовах нестабільної політичної ситуації можуть мати серйозні глобальні наслідки, такі як крах Уряду, відмова від певних напрямів державної політики, розгуртування реформістських сил, поглиблення кризи. У результаті, щоб уникнути негативних наслідків "брудної конкуренції", бізнес-угруповання схильні до консолідації з метою самозбереження. Подібна консолідація стає великою перешкодою для боротьби з корупцією.

До другої частини українського бізнесу слід віднести підприємців, котрі самостійно витримали етап ринкового становлення в умовах реальної конкуренції. Вони не захищені в зрощуванні влади і бізнесу, що є живильним середовищем корупції, та вимагають від держави створення нормальних правил економічної гри. Але ця частина українського бізнесу погано консолідована і не має постійних ефективних механізмів відстоювання своїх інтересів.

На жаль, влада в Україні взаємодіє з представниками першого блоку — бізнес-угрупованнями, здебільшого ігноруючи широкі верстви підприємців, які могли б стати істотною опорою в антикорупційних зусиллях.

Нарешті, третя група — "малий та середній бізнес", що є за демократичними стандартами основою середнього класу та базисом для розвитку країни.

Підприємці стикаються з корупцією щоденно, а її види та прояви є найрізноманітнішими: спокуса скоротити термін розгляду справ чи видачі документів, уникнути сплати великого штрафу, "відкупитись" від проблем, гарантовано перемогти у тендерах.

Найбільше до проявів корупції спонукає те, що у більшості частин заробітної плати знаходиться в тіні через надмірне податкове навантаження. Малий і середній бізнес розуміє, що високий рівень корупції насправді є системною перешкодою для його ж власного розвитку. Тому підприємці вимагають від влади та органів місцевого самоврядування чітких і швидких кроків та готові взяти на себе частину відповідальності, зробивши процес протидії корупції максимально публічним, залучивши до боротьби з корупцією громадські організації, поглибивши громадський контроль за діями влади.

Корупція не тільки перешкоджає бізнесу, але і буквально винищує цей соціальний прошарок. Це загрожує економічній безпеці країни, стає джерелом зростаючого соціального напруження.

Крім основних причин корупції, таких як економічна криза та політична нестабільність, нерозвиненість і недосконалість законодавства, неефективність інститутів влади, слід виділити слабкість інститутів громадянського суспільства і відсутність міцних, демократичних традицій. Врахо-

вуючи українську специфіку, слід додати до цих причин також такі: суб'єкту політичну культуру більшості українців, системні порушення законодавства, безкарність та недієве правосуддя, відсутність колективного осуду корупційних практик, наявність у суспільстві стереотипів, що схильні виправдовувати корупційні практики; функціональне відношення до корупції; відчуття марності протестної активності; відчуття небезпеки; негативне ставлення до протестної активності у суспільстві взагалі; відсутність/або низька інформованість про дієві форми протесту; відсутність підтримки (громадськості, журналістів, НКО, опозиції); низький рівень довіри до структур та органів, що повинні вести боротьбу з корупцією.

Важливо, щоб громадянське суспільство не тільки в теорії, але й на практиці стало полем вільної життєдіяльності людей і взаємної волі народу. Воно може існувати і розвиватися лише в умовах консенсусу між його силами з ряду суспільних цінностей — форм власності, моментів демократії та інше. Адже сутність громадянського суспільства — це поєднання економічного, політичного і культурного плюралізму, який знаходить своє відображення в багатстві форм власності, в запереченні ідеологічних стереотипів, у розкритті духовного життя у всьому обсязі [3, с. 212].

Звідси можна зробити висновок, що для ефективної боротьби з корупцією, для її запобігання необхідно розвивати інститути громадянського суспільства, (некомерційні організації (НКО), органи місцевого самоврядування тощо), посилювати їх вплив на чиновників, вносити такі зміни до законів, які б робили владу прозорою, передбачали б громадську участь у владних процесах, у тому числі в процесі законотворення, а також у бюджетному і виборчому процесах. Вирішальне значення набуває розвиток системи громадянської освіти, залучення у цей процес як НКО, так і представників влади всіх рівнів.

Громадянське суспільство утворюють різноманітні громадські структури — неурядові, некомерційні організації, які можуть існувати в різних організаційно-правових формах, зокрема як громадські об'єднання, політичні партії, професійні спілки, фундації, а також релігійні організації. Саме недержавні організації і складають суспільну, громадську підсистему забезпечення соціальної безпеки, а відтак і боротьби з корупцією, яка функціонує в тісній взаємодії з державними структурами.

Для підвищення ролі інститутів громадянського суспільства в процесах запобігання корупції і посилення їх впливу на органи влади і на законодавчий процес слід:

- законодавчо закріпити принципи взаємодії НКО та органів влади на основі соціального партнерства;
- розширити порядок денний соціального діалогу, складовою якого має бути формування державної соціально-економічної політики, обговорення та прийняття антикризових заходів, сприяння підвищенню соціальної відповідальності інститутів суспільства;
- забезпечити формування умов щодо підвищення соціальної згуртованості на різних рівнях ієрархічної структури суспільства;
- забезпечити формування різних соціальних технологій з дотриманням балансу інтересів населення, держави і бізнесу;
- забезпечити формування партнерських відносин у соціально-трудої сфері;

— розробити та впровадити у практичну діяльність принципи створення законодавчих актів, при виконанні яких можливість корупції була б мінімальною;

— змінити умови праці державних і муніципальних службовців таким чином, щоб корупція стала для них небезпечною та високоризиковою;

— ввести систему громадянської освіти і створювати центри громадянської освіти;

— розробити та впровадити у практичну діяльність комплекс заходів щодо нейтралізації чинників, що провокують і поглиблюють ціннісний розкол у суспільстві;

— систематично проводити роз'яснення суті сучасної демократії і виховувати громадян у дусі її базових цінностей і принципів;

— стимулювати розвиток самоуправління як базового інституту демократії.

Світовий досвід показує, що там, де зусилля влади щодо боротьби з корупцією не дають очікуваного результату, як правило, відсутня одна складова цієї боротьби — участь у ній громадянського суспільства. І спочатку треба ліквідувати пасивність населення та сприйняття в суспільстві корупції як реального факту.

У стимулюванні законослухняної поведінки працівників державних установ, а також у формуванні антикорупційного мислення та нетерпимості до проявів корупції повинні бути зацікавлені практично всі складові громадянського суспільства: представники приватного сектора, громадських організацій, релігійні діячі і, звичайно ж, пересічні громадяни, які щодня відчувають на собі наслідки корупції.

Ситуація, що склалася з боротьбою з корупцією в Україні, викликає подив: у країні існує сучасне антикорупційне законодавство, є інституції, до функцій яких входить боротьба з корупцією, визнано високий рівень корупції, але при цьому як такої серйозної антикорупційної діяльності не ведеться. Тож Україні потрібен міцний поштовх, який запустить всі реально існуючі механізми в дію, і якщо влада не задіє їх повноцінно, то це повинно зробити громадянське суспільство.

ВИСНОВКИ

Українському суспільству притаманна хронічна недовіра до влади. Це розчарування зумовлено стійким довготривалим стереотипом її корумпованості. Українська суспільна свідомість, у якій ще не твердо вкоренилися громадянська відповідальність і відданість демократичним принципам, потребує посилення таких складових, як культурна ідентичність, соціальна зрілість, соціальна компетентність, впевненість у собі, здатність до виявів власної волі. Тому вкрай важко буде знайти довіру громадян і їх підтримку при реалізації серйозної антикорупційної програми.

У зв'язку з цим дуже важливо правильно оцінювати стан громадянського суспільства і його антикорупційний потенціал. Ігнорування громадянського суспільства при розробці стратегії боротьби з корупцією означає відмову від використання одного з найпотужніших і потенційно ефективних інструментів. Сам факт залучення громадянського суспільства до розробки стратегії такої боротьби наповнить процес відродження новим імпульсом і забезпечить стимули для подальшого розвитку.

Література:

1. Ганжа Л. Інформаційний кодекс: реанімація при- виду, який харчується мільйонами [Електронний ресурс] / Л. Ганжа // Інтернет-видання: газета "Українська правда". — Режим доступу: <https://www.pravda.com.ua/columns/2015/06/26/7072512/>

2. Калінеску Т.В. Соціальна відповідальність: підручник / Т.В. Калінеску, Г.С. Ліхоносова, В.С. Альошкін. — Сєверодонецьк: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2015. — 472 с.

3. Корнієнко В.О. Інститути громадянського суспільства та Української держави: правові витоки / В.О. Корнієнко // Актуальні проблеми держави і права. — 2006. — Вип. 29. — С. 210—213.

4. Лашкіна М.Г. Нові підходи до комунікації в публічному просторі державного управління / М.Г. Лашкіна // Публічне управління: теорія та практика: зб. наук. пр. Асоціації д-рів наук з держ. упр. — Х.: Вид-во "Док-НаукДержУпр", 2013. — Вип. 1 (13). — С. 10—18.

5. Молдован Е. Механізми подолання корупційних проявів у сфері державної служби / Е. Молдован // Державне управління та місцеве самоврядування. — 2009. — Вип. 2. — С. 267—276.

6. Сенюк А.С. Етичний аспект професійних стандартів української та зарубіжної журналістики / А.С. Сенюк // Культура народів Причорномор'я. — 2007. — № 101. — С. 143—146.

7. Ставлення громадян України до суспільних інститутів, електоральні орієнтації: Результати соціологічного дослідження Центру Разумкова [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://razumkov.org.ua/uploads/socio/Press0417.pdf>

References:

1. Hanzha, L. (2015), "Information Code: resuscitation of a ghost that feeds on millions", available at: <https://www.pravda.com.ua/columns/2015/06/26/7072512/> (Accessed 25 Aug 2018).

2. Kalinesku, T.V. Likhonosova, H.S. and Al'oshkin, V.S. (2015), Sotsial'na vidpovidal'nist' [Social responsibility], Vyd-vo SNU im. V. Dalia, Sievierodonets'k, Ukraine.

3. Kornienko, V.O. (2006), "Institutions of civil society and Ukrainian state: legal origins", Aktual'ni problemy derzhavy i prava, vol. 29, pp. 210—213.

4. Lashkina, M.H. (2013), "New approaches to communication in the public space of public administration", Publichne upravlinnia: teoriia ta praktyka: zb. nauk. pr. Asotsiatsii d-riv nauk z derzh. upr., vol. 1 (13), pp. 10—18.

5. Moldovan, E. (2009), "Mechanisms for overcoming corruption manifestations in the field of civil service", Derzhavne upravlinnia ta mistseve samovriaduvannia, vol. 2, pp. 267—276.

6. Seniuk, A.S. (2007), "Ethical aspect of professional standards of Ukrainian and foreign journalism", Kul'tura narodov Prychernomor'ia, vol. 101, pp 143—146.

7. Razumkov Centre (2017), "The Attitude of Ukrainian Citizens to Public Institutions, Electoral Orientation", available at: <http://razumkov.org.ua/uploads/socio/Press0417.pdf> (Accessed 25 Aug 2018).

Стаття надійшла до редакції 27.08.2018 р.